

Nr 124.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående filmverksamheten vid försvarsväsendet; given Stockholms slott den 23 februari 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, fråga om filmverksamheten vid försvarsväsendet samt anför härutinnan följande.

Organisation för framställning och distribution av film, m. m.

Den militära filmverksamheten har inriktats på dels undervisningsfilm och dels upplysnings- och propagandafilm. Vid den tid då filmen började

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 1 saml. Nr 124.

anlitas som hjälpmedel i den militära undervisningen omhänderhades såväl framställningen som distributionen av undervisningsfilmerna till truppförbanden av den år 1920 bildade föreningen Armé-, Marin- och Flygfilm, i vilken arméns, marinens och flygvapnets truppförband, militära föreningar m. fl. ingingo som aktiva medlemmar. Från år 1928 har framställningen av undervisningsfilm handhåfts av det då bildade aktiebolaget Kinematografiska anstalten, medan distributionen även under tiden därefter ombesörjts av föreningen. Då det i april 1940 befanns nödvändigt att igångsätta en militär filmpropaganda, organiserades inom försvarsstaben en särskild filmdetalj, på vilken det ankom att handha verksamheten för upplysnings- och propagandafilm. Filmdetaljen, som för sin verksamhet från början var hänvisad till föreningens bolaget, kom att stå i intim kontakt med dessa i såväl personal- som lokalhänseende.

Frågans behandling vid 1944 års riksdag.

Sedan en inom arméförvaltningens civila departement verkställd preliminär undersökning föranlett vissa erinringar mot förvaltningen av de medel, som anvisats för filmverksamheten inom försvarsväsendet, bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 3 december 1943 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla sakkunniga att inom departementet verkställa utredning rörande filmverksamheten inom försvarsväsendet samt avgiva de förslag som av utredningen påkallades. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade jag generaldirektören N. T. Löwbeer, majoren vid arméstaben B. E. L. Brusewitz, ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören J. E. Sandén och auktoriserade revisorn P. O. Öhrling att såsom sakkunniga utföra ifrågasvarande uppdrag. De sakkunniga framlade i ett den 14 februari 1943 avgivet utlåtande resultatet av en granskning av den dittillsvarande verksamheten samt avgåvo förslag till medelsanvisning till filmverksamhet inom försvarsväsendet under budgetåret 1944/45 och åtgärder i samband därmed. Däremot förklarade sig de sakkunniga ämna senare framlägga förslag till verksamhetens bedrivande i fortsättningen.

I anledning av de sakkunnigas tidigare utlåtande anförde jag vid anmälan av ärendet i propositionen 1944: 185 (s. 293 ff.) bland annat följande.

Ifrågasvarande filmverksamhet har — såsom de sakkunniga framhållit och riksräkenskapsverket i avgivet yttrande understrukit — icke varit ordnad på ett ur kontrollsynpunkt tillfredsställande sätt. Det är ofrånkomligt, att en verksamhet i den hittillsvarande formen med ett privatägt bolag i samverkan med en förening, som för sin existens är beroende av statliga anslag, från statens sida måste medföra anspråk på noggrann kontroll över användningen av anvisade medel. Huruvida man för att i detta hänseende erhålla betryggande garantier bör sträcka sig så långt att — såsom riksräkenskapsverket antytt — man på rent statliga organ överflyttar anskaffningen av film för försvarets räkning finner jag tveksamt. Denna fråga torde emellertid komma under överbäggande vid den fortsatta utredningen, vid vilken få mot varandra vägas fördelarna och nackdelarna vid en lösning av frågan enligt de av riksräkenskapsverket angivna riktlinjerna i jämförelse med nuvarande ordning.

Jag fann mig böra förorda fortsatt medelsanvisning under villkor, bland annat, att kontrollen utövades på sådant sätt, att bolaget — liksom föreningen — skulle vara skyldigt ställa sina räkenskaper till förfogande för granskning.

Riksdagen, som ej uttalade erinran mot vad sålunda anförts, anvisade till Försvarsfilm för budgetåret 1944/45 ett reservationsanslag av 145 000 kronor. Av detta anslag disponeras jämlikt beslut av Kungl. Maj:t till upplysnings- och propagandafilm 40 000 kronor, till militär undervisningsfilm 100 000 kronor och till uppsättande och underhåll av filmdepåer vid marinen 5 000 kronor.

Föreliggande förslag.

I ett den 4 november 1944 avgivet utlåtande ha de sakkunniga framlagt slutligt förslag beträffande den militära filmverksamhetens fortsatta bedrivande.

Över förslaget ha yttranden avgivits av cheferna för försvarsstaben, armén, marinen och flygvapnet, försvarets civilförvaltning, riksräkenskapsverket, försvarets upplysningsutredning, föreningen Armé-, Marin- och Flygfilm och aktiebolaget Kinematografiska anstalten.

Vid sakkunnigförslagets behandling inom försvarsdepartementet har upprättats en promemoria i ärendet, över vilken överbefälhavaren efter inhämtande av yttrande från försvarsgrenscheferna avgivit utlåtande.

De sakkunniga.

Den centrala organisationen.

De sakkunniga ha berört olika förslag till organisation av den militära filmverksamheten. Dessa förslag ha, framhålla de sakkunniga, haft sin grund i olika motiv. Å ena sidan har man eftersträvat en förenkling av den nuvarande organisationen. Å andra sidan har man syftat till att från verksamheten utesluta privata intressen. Det förra motivet har lett till tanken på en avveckling av föreningen. Det har sålunda diskuterats, huruvida denna kunde utan olägenhet avvaras och om dess hittillsvarande uppgifter kunde övertagas av de militära myndigheterna själva. Det senare motivet, uteslutande av privata intressen från verksamheten, har föranlett de sakkunniga att överväga möjligheten att avveckla bolaget såsom privatägt företag. Bolagets aktier skulle härvid övertagas av staten eller av föreningen, varigenom produktionen direkt eller indirekt komme att ledas av de militära myndigheterna. Härjämte ha de sakkunniga utarbetat ett förslag, enligt vilket såväl föreningen som bolaget skulle upphöra att utgöra led i den militära filmverksamheten. De militära myndigheterna skulle sålunda övertaga såväl föreningens hittillsvarande uppgifter som produktionen. Verksamheten skulle härigenom komma att helt inordnas i den militära organisationen.

De sakkunniga ha valt att ställa mot varandra två olika alternativ, av vilka det ena, betecknat alternativ I, upptager det sist omnämnda förslaget och det andra, betecknat alternativ II, bygger på bibehållandet i huvudsak av den hittillsvarande verksamhetsformen. Det förra alternativet, som utarbetats genom de sakkunnigas försorg, har underställts experter som de sak-

kunniga enligt bemyndigande anlitat för detta ändamål. Vid uppgörandet av dessa båda alternativ ha de sakkunniga, som framhållit sambandet mellan sättet för anordnandet av verksamheten och dennas tillämnade omfattning, med ledning av tidigare framförda önskemål från försvarsgrenschefernas sida räknat med en produktion av 35 filmer om året.

Alternativ I. För verksamheten inom en organisation enligt detta alternativ ha förutsatts följande avdelningar, nämligen en armédetalj, en marin-detalj, en flygdetalj, en expedition, en materiel- och bildbandsdetalj, en propagandadetalj och en distributionsdetalj. Dessa avdelningar skulle stå under ledning av en gemensam chef.

I fråga om de olika avdelningarnas uppgifter skulle gälla följande.

Armé-, marin- och flygdetaljerna skulle var för sin försvarsgren handha framställningen av undervisningsfilmer. Cheferna för nämnda detaljer skulle jämväl handlägga övriga inom försvarsgrenarna förekommande filmfrågor och vara föredragande i sådana frågor inom respektive försvarsgrensledningar.

Expeditionen skulle jämte vanliga expeditionsgöromål handha bokföring och kassa för filmdistributionen.

Materiel- och bildbandsdetaljen skulle bestå av två avdelningar. Den ena av dessa, materielavdelningen, skulle handha råfilmen ävensom allt slag av materiel för filmframställning. Från denna avdelning skulle tillhandahållas fotografier till de olika försvarsgrensdetaljerna. Å avdelningen skulle utföras framkallning, kopiering, klippning och skarvning av film. Vidare skulle där ombesörjas provkörning av film. Den andra avdelningen, bildbandsavdelningen, skulle handha framställningen av bildband.

Propagandadetaljen skulle i samverkan med civila produktions- och biograf-företag handha framställning av upplysnings- och propagandafilm samt distribution av sådan film till de allmänna biograferna.

Distributionsdetaljen skulle ombesörja distributionen av undervisnings-filmer, bildband samt upplysnings- och propagandafilmer till truppförband, militära skolor, hemvärn, lottaorganisationer o. s. v. Härjämte skulle arkivet omhänderhas av denna detalj.

Personalbehovet för denna organisation har upptagits till 9 officerare, 22 civila tekniker m. fl. och en värnpliktig.

Lokalbehovet har uppskattats till 500 kvadratmeter. Härvid har framhållits, att utrymme för brandsäkra kasse-matter inom den fastighet, där institutionen inrymmes, är en nödvändig förutsättning i lokalhänseende.

Till engångskostnader har beräknats ett belopp av 87 000 kronor.

Årskostnaderna skulle omfatta löner, hyror, filmkostnader, expenser samt kostnader för nyanskaffning och underhåll av materiel. I vad avser löner ha kostnaderna beräknats för militär personal till 95 000 kronor och för civil personal till 118 000 kronor eller således tillhopa 213 000 kronor. Hyreskostnaderna ha beräknats till 14 000 kronor. Filmkostnaderna — i vilka inbegripas kostnaden för råfilm, rekvisita, resor och frakter i samband med filmupptagning, framkallning m. m. — ha beräknats till 198 000 kronor. Expenser ha upptagits till ett belopp av 15 000 kronor. För nyanskaffning och underhåll av materiel har beräknats en kostnad av 30 000 kronor.

Såvitt avser filmkostnaderna har härvid räknats med 35 undervisnings-filmer — 20 för armén, 10 för marinen och 5 för flygvapnet — till en samman-

lagd kostnad av 158 000 kronor. — För upplysnings- och propagandafilm har beräknats en sammanlagd filmkostnad av 40 000 kronor.

De årliga omkostnaderna skulle alltså uppgå till 470 000 kronor. Genom uthyrning av filmer till icke statliga organisationer har föreningen enligt senaste tillgängliga uppgifter, avseende verksamhetsåret 1942—43, haft en inkomst av drygt 44 000 kronor. Denna inkomst torde, anförda de sakkunniga, efter övergång till fredsförhållanden komma att reduceras. Det syntes emellertid berättigat att i detta sammanhang räkna med ett årligt inkomstbelopp i fortsättningen av omkring 30 000 kronor. De årliga omkostnaderna skulle således kunna slutligen beräknas till 440 000 kronor.

Alternativ II. Vid utformandet av alternativ II ha de sakkunniga, under hänvisning till sitt tidigare utlåtande, funnit ett huvudsakligt bibehållande av den nuvarande organisationen förutsätta åtgärder från statens sida i kontrollsyfte ävensom vissa förändringar i förhållandet mellan bolaget och föreningen. I dessa båda hänseenden ha de sakkunniga anfört följande.

Beträffande åtgärder i kontrollsyfte har förutsatts, att i styrelsen för såväl bolaget som föreningen skulle finnas en av Kungl. Maj:t utsedd ledamot jämte suppleant för denne. För vederbörande styrelses beslutförhet skulle erfordras närvaro av nämnda ledamot eller suppleant. Protokoll skulle föras vid styrelsesammanträde. Såsom ytterligare åtgärd i samma syfte har föreslagits, att i såväl bolaget som föreningen en revisor jämte suppleant för denne skulle utses av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till betingelserna för föreningens ekonomiska verksamhet har funnits lämpligt, att föreningens räkenskaper skulle vara tillgängliga för granskning av statlig revisionsmyndighet och riksdagens revisorer. Vidare ha föreningens stadgar ansetts böra underställas Kungl. Maj:ts prövning. Till undvikande av de olägenheter, som personlig gemenskap i ledningen för bolaget och föreningen tidigare visat sig medföra, har förutsatts, att funktionär i ledande ställning i föreningen icke skulle få inneha tjänst eller vara styrelseledamot i företag inom filmbranschen, hos vilket föreningen upptog beställningar.

Vad härefter angår det inbördes förhållandet mellan bolaget och föreningen har detta funnits böra i väsentliga hänseenden förändras. Härvid har stått i förgrunden sättet för fördelningen av bolagets vinst. Medan hittills bolaget varit oförhindrat att för utdelning till aktieägarna fritt disponera bolagets behållna årsvinst, har i det här framlagda alternativet förutsatts, att utdelningen till aktieägarna skulle begränsas till viss procentsats samt att återstående vinst skulle överföras till föreningen i form av rabatter. Gränsen för utdelningen till aktieägarna har satts till 6 % å nominella aktiebeloppet. Dock har det ansetts skäligt, att i fall, då föregående års vinst icke medgivit nämnda utdelning, compensation härför skulle kunna ske senare år. Denna form av vinstbegränsning nödvändiggör vissa bestämmelser om rätt till avskrivningar och fondering. Härjämte torde erfordras garantier mot obefogad ökning av aktiekapitalet. Bestämmelser i enlighet med vad nu angivits om fördelning av bolagets vinst skulle undanröja en brist, som de sakkunniga tidigare påvisat med avseende å det hittillsvarande avtalsförhållandet mellan bolaget och föreningen, nämligen avsaknaden av bestämmelser angående omställningsrabatternas beräkning.

Även i ett annat hänseende har förhållandet mellan bolaget och föreningen ansetts böra ändras. Här åsyftas bestämmelserna rörande utrustningen för filmupptagning och inventarierna för filmlaboratorieverksamhet.

Denna materiel tillhör för närvarande föreningen och uthyres till bolaget på villkor, som angivas i ett mellan bolaget och föreningen träffat avtal. På sätt framgår av de sakkunnigas tidigare utlåtande har detta avtal, särskilt beträffande däri förekommande bestämmelser om lösningsrätt till materielen, givit anledning till anmärkning. För ernående av en tillfredsställande lösning av hithörande frågor har föreslagits, att materielen skulle övertagas av bolaget efter värdering.

De sakkunniga ha emellertid ansett de organisatoriska förändringarna icke kunna inskränkas till vad sålunda angivits. En ökning av filmverksamheten till den omfattning som enligt ovan förutsatts har funnits påkalla en förstärkning av den militära personal, på vilken det ankommer att leda verksamheten. De sakkunniga, som i detta sammanhang lämnat en redogörelse för den nuvarande personalorganisationen inom försvarsledningen för handhavandet av filmverksamhet, ha härvid anfört i huvudsak följande.

Från och med oktober 1934 inrättades inom dåvarande generalstabens utbildningsavdelning en filmdetalj för handläggning av ärenden, som rörde filmundervisningen vid truppförbanden. För tillsättningen av chef för denna filmdetalj fick enligt Kungl. Maj:ts medgivande disponeras en kompaniofficersbeställning vid generalstaben. Vid senare omorganisation av försvarsledningen har denna beställning bibehållits inom nuvarande arméinspektions centralavdelning. Marinen och flygvapnet ha icke haft särskilda befattningar för filmverksamhet. Inom marinstabens utbildningsavdelning har emellertid under senare år en kompaniofficer vid sidan av annan verksamhet handlagt frågor om undervisningsfilm. Inom flygvapnet har flygstabens pressofficer varit föredragande i filmfrågor, varjämte en officer i arméns reserv varit kommitterad till chefens för flygvapnet förfogande för handläggning av filmärenden, företrädesvis som inspelningsledare.

Under det att med bolagets nuvarande organisation i tekniskt hänseende en produktion av den i det föregående antagna omfattningen av omkring 35 undervisningsfilmer om året är möjlig, förutsattes emellertid för en produktion av denna omfattning, att militär sakkunskap för ledningen av inspelningsarbetet kan ställas till förfogande i större utsträckning än hittills varit fallet. Enligt vunna erfarenheter kan en kvalificerad officer hinna med högst 6—7 filmer om året. För framställning av det beräknade antalet filmer skulle således erfordras sex officerare. Med hänsyn till filmernas antagliga fördelning mellan försvarsgrenarna kan man härvid för den närmaste framtiden räkna med tre officerare för armén, två för marinen och en för flygvapnet. Den militära sakkunskapens uppgifter vid framställning av militär undervisningsfilm hänföra sig främst till författande av manuskript, arrangerande av scenerna vid inspelningen och redigering av filmerna. Det säger sig självt, att framställningen av film för användning i militär undervisning kräver noggrann kännedom om reglementen och utbildningsföreskrifter, truppföring och stridsverksamhet m. m. För praktisk tillämpning av denna kännedom vid framställning av film förutsattes emellertid tillika ett gott filmtekniskt kunnande. Förvärvandet härav kräver en utbildningstid inom filmfacket av omkring ett år. Kommenderingen till filmtjänst måste med hänsyn till dessa omständigheter bliva tämligen långvarig och kan därför genom verksamhetens speciella natur väntas medföra försämrade befordringsutsikter i övrigt. Det är på grund härav angeläget, att möjlighet till befordran i ifrågavarande verksamhet till regementsofficer beredes den som under längre tid ägnat sig däråt. De nu anförda synpunkterna föranleda till upptagande i förevarande

alternativ av en befattning som filmofficer i någon av lönegraderna Oa 3—Oa 4 inom envar av försvarsgrenarna. Härtill skulle i anslutning till vad ovan sagts komma för arméns del två befattningar i någon av lönegraderna Oa 2—Oa 3 samt för marinens del en befattning i någon av sistnämnda lönegrader.

Statsverkets kostnader för en filmverksamhet enligt förevarande alternativ skulle avse endast årliga kostnader och omfatta löner till militär personal, filmkostnader samt truppförbandens årsavgifter till föreningen och hyresavgifter för filmerna. De årliga lönekostnaderna för militär personal ha beräknats till 49 000 kronor. Filmkostnaderna ha uppskattats till 215 000 kronor för år. Truppförbandens årsavgifter till föreningen, vilka utgå av förbandens andelar i undervisnings- och övningsanslagen, ha upptagits till 6 000 kronor för år. Filmhyrorna, som utgå från truppförbandens övningsanslag, ha beräknats till omkring 65 000 kronor årligen.

Beräkningen av filmkostnaderna har skett med ledning av det anslag, som för innevarande budgetår beräknats för den militära filmverksamheten. Härvid vore att märka, att anslaget, i vad det avser framställning av undervisningsfilm, beräknats för en produktion av endast 20 filmer. Med ledning härav ha 35 filmer med kopior beräknats draga en framställningskostnad av avrundat 175 000 kronor. — För upplysnings- och propagandafilm har även i detta alternativ beräknats en filmkostnad av 40 000 kronor.

De totala årliga kostnaderna vid detta alternativ skulle alltså utgöra 335 000 kronor. I likhet med vad som anförts vid kostnadsberäkningarna enligt alternativ I syntes man berättigad räkna med en årlig inkomst genom filmuthyrning å omkring 30 000 kronor. Statsverkets årliga kostnader enligt nu ifrågakvarande alternativ skulle således kunna slutligen beräknas till 305 000 kronor.

Jämförande prövning av de framlagda alternativen. Vid bedömandet av vilketdera av de framlagda alternativen som är att föredraga ha de sakkunniga upptagit frågan, huruvida någotdera alternativet i och för sig, exempelvis genom organisationens anordning, kan anses besitta större förutsättningar än det andra att leda till ett gott produktionsresultat. Till besvarande av denna fråga ha de sakkunniga anfört följande.

I organisatoriskt hänseende består den huvudsakliga skillnaden mellan de båda alternativen i förhandenvaron av föreningen såsom ett självständigt organ för distributionen och kontakten i övrigt mellan producenten och truppförbanden. Kan det då genom hittills vunna erfarenheter göras gällande, att denna organisationsform, som varit rådande alltsedan filmen börjat tagas i den militära undervisningens tjänst, inneburit några påvisbara fördelar?

Till en början må erinras om att intresset för filmen såsom hjälpmedel i den militära undervisningen och insikten om dess möjligheter härutinnan väckts genom enskildas initiativ och verksamheten inom den frivilliga organisation, som föreningen utgjort. För den utveckling, den militära filmverksamheten genomgått, framförallt under senare år, ha propaganda och reklam utgjort viktiga förutsättningar. Utnyttjandet av dessa hjälpmedel torde icke ha kommit till stånd utan enskildas eller föreningens insatser. Utvecklingen har kunnat ske självständigt utan den bundenhet, som på förhand uppdagna

riktlinjer för verksamheten skulle medfört. Det förhållandet, att föreningen haft en affärsmässig prägel, har för visso varit stimulerande för intresset hos de inom densamma verksamma personerna. Verksamhetens affärsmässiga bedrivande har tillfört föreningen betydande inkomster genom uthyrning av film till civila organisationer och företag. Dessa inkomster, som enligt vad i annat sammanhang omnämnts för verksamhetsåret 1942-43 uppgingo till drygt 44 000 kronor, ha direkt eller indirekt kommit försvarets filmverksamhet till godo. Kontakt med truppförbanden och dessas representanter, film-officerarna, har kunnat åvägabringas på ett smidigt sätt utan anlitan- de av den ofta tidsödande »tjänstevägen». Även för samarbetet med andra företag inom filmbranschen torde den hittillsvarande verksamhetsformen ha er- bjudit väsentliga fördelar.

Till jämförelse mellan de båda alternativen i ekonomiskt hänseende ha de sakkunniga anfört följande synpunkter.

Alternativ I upptager en engångskostnad av 87 000 kronor, som saknar motsvarighet i alternativ II. De årliga kostnaderna äro i alternativ I beräk- nade till ett belopp, som med 135 000 kronor överstiger samma kostnader enligt alternativ II. Sistnämnda skillnad i kostnadshänseende hänför sig huvudsakligen till personallönerna. Vid en organisation enligt alternativ II torde för statsverkets del vissa fördelar i ekonomiskt hänseende ligga däri, att administrationskostnaderna, i vad de avse produktionsverksamheten, till icke oväsentlig del bäras av produktionsbolaget. Detta förhållande samman- hänger därmed, att bolaget bedriver en icke obetydlig filmverksamhet för andra ändamål än härifrågavarande. Av vad i det föregående anförts fram- går, att motsvarande fördelar med avseende å kostnaderna för distributionen kunnat vinnas genom föreningens affärsmässiga verksamhet.

Det synes emellertid de sakkunniga uppenbart, att alternativ II i eko- nomiskt hänseende äger företräde framför alternativ I även ur en annan syn- punkt än nu nämnts. Härmed åsyftas möjligheten att anpassa organisationen efter behovet av film. En tillfällig ökning av verksamheten under ett eller annat år kan med den organisation, alternativ II representerar, på ett smidigt sätt åstadkommas därigenom att produktionsbolaget inskränker sin inspel- ningsverksamhet på det civila området till förmån för det militära. En kort- varig ökning av produktionskapaciteten inom en organisation enligt alterna- tiv I torde däremot vålla svårigheter bland annat genom tillfälligt anställande av ny personal. Än mera markerad torde skillnaden i fråga om möjligheten till anpassning efter ett ändrat behov av film framträda vid en motsatt ut- veckling. För den händelse det skulle visa sig önskvärt att för längre eller kortare tid inskränka den militära filmproduktionen, torde möjlighet före- finnas att vid en organisation enligt alternativ II bereda sysselsättning inom produktionsbolaget åt personal, som eljest eventuellt bleve övertalig. Vid en organisation enligt alternativ I skulle man i detta fall föranledas att av- skeda en del av personalen, en åtgärd, som ofta icke tillgripes så radikalt som en minskad arbetstillgång skulle fordra. Härtill kommer, att vid en minskning av produktionen den statliga kapitalinvestering, som enligt alterna- tiv I förutsättes för materielanskaffning, skulle bli delvis onyttig.

Sammanfattningsvis ha de sakkunniga framhållit, att jämförelsen mellan de båda alternativen synts giva vid handen, att en organisation enligt alterna- tiv II i och för sig innefattar vissa företräden framför alternativ I. Här- jämte ha de sakkunniga hänvisat till att man i det förra alternativet bygger på en organisation, som från begynnelsen lett utvecklingen av den militära

filmverksamheten och som sålunda i eminent grad vilar på erfarenhetens grund. Det har då synts de sakkunniga, att man icke bör sträva efter att skapa någon helt ny organisation utan att synnerliga skäl härtill föreligga. Det lärers enligt de sakkunnigas mening icke kunna göras gällande, att vad mot organisationen av den hittillsvarande verksamheten anförts innefattar sådana skäl.

De sakkunnigas förslag. Såsom framgår av det föregående ha de sakkunniga såvitt gäller *undervisningsfilm* funnit sig böra avvisa det genomgripande förslag, enligt vilket filmverksamheten skulle inordnas i den militära organisationen. Den av de sakkunniga härvid anförda motiveringen utvisar, att de icke heller velat förorda det förslag, enligt vilket föreningen skulle avvecklas och dess hittillsvarande uppgifter övertagas av de militära myndigheterna. Förslaget om avveckling av bolaget såsom självständigt företag genom aktiernas övertagande av staten eller föreningen har även berörts. Härvid ha de sakkunniga erinrat om de skäl, som på sin tid föranledde bildandet av bolaget. Sålunda hade, då föreningen år 1928 av ekonomiska orsaker funnit sig föranlåten att utsträcka sin verksamhet till den allmänna marknaden, detta mötts av skarp kritik från privata filmföretag, i det att från dessas sida gjorts gällande att föreningen såsom statsunderstödd icke borde konkurrera med privata företag i den fria marknaden. I anledning härav hade den privata bolagsformen valts för den mera ekonomiskt betonade delen av verksamheten. Under förutsättning att man finner denna verksamhet i den fria marknaden böra bedrivas jämväl i fortsättningen, vilket de sakkunniga för sin del förordat, talar enligt de sakkunnigas mening erfarenheten mot en avveckling av den privata bolagsformen. Såsom ytterligare skäl mot en lösning av nu ifrågasatt art ha de sakkunniga anført, att staten härigenom skulle direkt eller indirekt ekonomiskt engageras i verksamheten i en omfattning som med hänsyn till eventuella förluster å rörelsen icke på förhand läte sig överblickas. Med ledning av den ingående kännedom de sakkunniga under sitt utredningsarbete förvärvat angående verksamheten hittills och efter noggrant övervägande av de olika möjligheter som uppställt sig för verksamhetens anordnande i fortsättningen, ha de sakkunniga funnit sig böra föreslå en lösning enligt alternativ II, d. v. s. bibehållande av den nuvarande organisationen med vissa jämkningar.

I detta sammanhang ha de sakkunniga behandlat en organisatorisk fråga som synts värd särskild uppmärksamhet, nämligen anordningen för distributionen av filmerna till truppförbanden. Härutinnan ha de sakkunniga anført följande.

Det kunde ifrågasättas, huruvida icke den nuvarande anordningen med uthyrning av filmerna till truppförbanden mot avgift borde ersättas med ett system, enligt vilket filmerna framställdes i så stort antal kopior, att varje truppförband erhöles en sådan, som upplades i förråd vid förbandet och härigenom kunde tagas i bruk utan den nuvarande omgången med rekvisition hos föreningen. De belopp, som nu användas till filmhyror, kunde härvid disponeras för framställning av kopior. Även om föreningen med hänsyn till

den filmuthyrning, som bedrivs till icke statliga organisationer och företag ävensom dess upplysnings- och rådgivningsverksamhet, icke kunde helt avvecklas, skulle dock föreningens organisation genom en sådan anordning kunna i väsentlig mån förenklas. — Vilka skäl kunna då anföras mot införandet av ett sådant system? Till en början må framhållas, att anledning finnes att antaga, att man vid truppförbanden skulle mindre vinnlägga sig om att vårda och utnyttja filmer, som ställdes till förfogande utan kostnad för förbanden. Andra och måhända viktigare synpunkter anknyta till ekonomiska faktorer. De belopp, som i det föregående beräknats för framställning av kopior, skulle icke tillsammans med de medel, som nu utgå till filmhyror, på långt när täcka de kostnader, som skulle uppstå genom tillhandahållande på nyss nämnt sätt av kopior till truppförbanden. Enbart genom framställande av en kopia till ett vart av 50 av arméns truppförband skulle vid en årsproduktion av 20 arméfilmer uppkomma en kostnad av 125 000 kronor om året eller således ett belopp, som överstiger summan av truppförbandens årliga hyresavgifter och den i det föregående beräknade årskostnaden för nu erforderliga kopior för samtliga truppförband inom alla tre försvarsgrenarna. Om härjämte flertalet truppförband skulle erhålla kopior av redan befintliga, användbara undervisningsfilmer — omkring 80 stycken — skulle kostnaderna härför komma att närma sig en million kronor. Härjämte må framhållas, att filmerna fordra fortlöpande vård och tillsyn. Denna sida av verksamheten, som nu handhas centralt av föreningen genom hos denna anställda filmsynerskor, skulle i händelse av filmernas uppläggning vid truppförbanden kräva arbetskraft, apparatur och förvaringsrum vid förbanden. Vidare blir en undervisningsfilm ofta omodern i ett visst avsnitt, exempelvis till följd av ändrad konstruktion av ett vapen eller en detalj i ett sådant. Ett sådant förhållande kan för närvarande avhjälpas genom nyinspelning av ett sådant avsnitt och infogande därav i filmen. Det kan med fog antagas, att man utan möjlighet till ett dylikt förfarande, vid truppförbanden skulle vara benägen att betrakta hela den ifrågavarande filmen som oanvändbar och kassera densamma. Slutligen kan nämnas, att då en film blir helt föråldrad nu ett väsentligt mindre kapital går till spillo än vad som skulle bli fallet, därest filmen föreläge i ett så stort antal kopior, som skulle erfordras för tillhandahållande av en sådan till varje truppförband. Här anförda omständigheter föranleda de sakkunniga att förorda bibehållandet av det hittillsvarande uthyrningssystemet.

För dryftande av de åtgärder i kontrollsyfte och de förändringar i det inbördes förhållandet mellan föreningen och bolaget, som förutsatts enligt alternativ II, ha de sakkunniga upptagit förhandlingar med representanter för föreningen och bolaget. Från såväl föreningens som bolagets sida har man därvid förklarat sig beredd att medverka till de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna. Förslag till ändringar i bolagets bolagsordning och i föreningens stadgar ävensom till avtal mellan föreningen och bolaget ha fogats vid sakkunnigutlåtandet. Förslaget till ändringar i bolagsordningen innebär sålunda i huvudsak, att en styrelseledamot och en revisor jämte suppleanter för dem skola utses av Kungl. Maj:t och att bolagets vinst skall fördelas på sätt förut angivits under alternativ II. Förslaget till ändringar i föreningens stadgar innebär, att jämväl i föreningen en styrelseledamot och en revisor jämte suppleanter för dem skola utses av Kungl. Maj:t, att föreningens räkenskaper skola tillhandahållas för granskning och att för-

eningsens stadgar skola underställas Kungl. Maj:ts prövning. Förslaget till avtal mellan föreningen och bolaget innehåller bestämmelser om beställnings- och leveransskyldighet, föreningens distributionsrätt till för dess räkning upptagna filmer, rabatter till föreningen samt överföring till bolaget av utrustning för filmupptagning och inventarier för filmlaboratorieverksamhet.

Härjämte ha de sakkunniga framhållit, att vad sålunda föreslagits i fråga om avtalsförhållandet mellan föreningen och bolaget förutsätter, att bolagets bokföring lägges så att med ledning av denna kostnaderna i detalj för varje inspelad film kunna kontrolleras, i samband varmed de sakkunniga nämnt, att en dylik uppläggning av bokföringen redan påbörjats på bolagets eget initiativ.

I fråga om behovet av militär personal och kostnaderna för denna ha de sakkunniga anfört följande.

Vad angår personalbehovet i fortsättningen har i det föregående framhållits, att för en produktion av 35 undervisningsfilmer om året sammanlagt sex officerare erfordras för ledning av inspelningsarbetet. För denna personal ha lönekostnaderna i alternativ II ovan beräknats till omkring 49 000 kronor. Denna beräkning har emellertid skett allenast för erhållande av en jämförelse med de kostnader, som skulle uppkomma vid verksamhetens inordnande i den militära organisationen. De sakkunniga vilja sålunda icke förorda, att särskilda beställningar inrättas för ändamålet, utan föreslå, att för ledningen av den centrala filmverksamheten beordras erforderligt antal officerare till stabstjänst. Härvid skulle för statsverket icke uppkomma andra merkostnader än de, som föranledas av den i det föregående föreslagna befordringsordningen för en officer inom varje försvarsgren från kapten till major ävensom av eventuella arvoden till kompaniofficerare för stabstjänst.

Statverkets merkostnader ha enligt de sakkunnigas här framlagda förslag beträffande placeringen av militär personal beräknats till 6 360 kronor, varav 2 160 kronor till arvoden.

I detta sammanhang ha de sakkunniga upptagit frågan om sättet för disposition av de medel, som anvisas för den militära filmverksamheten, och på anförda skäl föreslagit, att i fortsättningen vid anvisande av medel till militär undervisningsfilm föreskrives, att medlen skola av försvarets civilförvaltning disponeras för utbetalning till försvarsgrenscheferna, att av dem användas för avsedda ändamål.

I vad avser *upplysnings- och propagandafilm* ha de sakkunniga erinrat om att produktionen av dessa filmer skett huvudsakligen med anlitande av för ändamålet inkallad krigstjänstskyldig arbetskraft samt att därjämte vid försvarsstaben på extra ordinarie stat civilanstälts två filmfotografer med uppgift att medverka vid upptagning av sådana filmer. Vidare ha de sakkunniga hänvisat till att chefen för försvarsstaben i en i de sakkunnigas tidigare yttrande omnämnd skrivelse av den 3 november 1943 förklarar sig utgå från att produktionen av dessa filmer skulle i fortsättningen uppdragas åt enskilda filmproducenter. Under erinran om att de redan i sitt tidigare yttrande funnit de av försvarsstabschefen angivna riktlinjerna för verksam-

hetens vidare bedrivande icke giva anledning till erinran ha de sakkunniga förklarat sig under den fortsatta utredningen icke ha kommit till annan uppfattning i denna del. På grund härav ha de sakkunniga funnit sig böra föreslå, att förenämnda två filmfotografer vilka fortfarande kvarstå i tjänst vid försvarsstaben entledigas. Det samarbete med privata filmföretag som vid ett fortsatt bedrivande av ifrågavarande filmverksamhet enligt här angivna riktlinjer påkallas från de militära myndigheternas sida i såväl produktions- som distributionsfrågor bör enligt de sakkunnigas mening utövas av försvarsstabens press- och filmavdelning. Där så erfordras bör, framhålla de sakkunniga, samråd ske med de officerare som handha framställningen av undervisningsfilm vid de olika försvarsgrenarna.

Filmverksamheten vid truppförbanden.

Beträffande organisationen av filmverksamheten vid truppförbanden ha de sakkunniga lämnat följande redogörelse.

Vid arméns truppförband har alltsedan föreningen år 1920 började sin verksamhet en officer vid varje förband vid sidan av annan tjänst haft till uppgift att vara föredragande inför förbandschefen i filmfrågor och i övrigt leda filmverksamheten inom förbandet. Under årens lopp har denna organisation utbyggt till att omfatta även filmunderofficer och biografmaskinist. Den personal vid truppförbanden, som närmast har befattning med filmundervisningen, är utbildningsofficeren, där särskild sådan finnes, filmofficeren, förrådsförvaltaren, filmunderofficeren och utbildningsbefälet. Utbildningsofficeren uppgör plan för undervisningens bedrivande. Filmofficeren rekviderar filmerna från filmföretaget (i regel föreningen), övervakar värden och återsändandet av filmerna samt handhar i övrigt fördelningen av projektionsmateriel och visningslokaler mellan utbildningsenheterna. Förrådsförvaltaren handhar uppörden av film- och bildbandsmateriel. Filmunderofficeren rekviderar hos förrådsförvaltaren den för film- och bildbandsundervisningens bedrivande under utbildningsåret erforderliga materiel samt verkställer utlämningen därav till utbildningsenheterna. Utbildningsbefälet leder filmlektionerna i enlighet med den av utbildningsofficeren uppgjorda planen och i övrigt meddelade föreskrifter. Under den första delen av rekrytutbildningen visas filmer, s. k. orienterande filmer, för att åskådliggöra verksamheten inom olika truppslag och försvarsgrenar, framhålla betydelsen av ett soldatmässigt uppträdande o. s. v. Dessa filmer utgöras i regel av ljudfilmer och kunna visas för ett relativt stort antal rekryter samtidigt. Vid undervisningen inom de särskilda utbildningsenheterna komma bildband till användning i stor utsträckning. Ett bildband består av en filmremsa, som upptager ett antal skisser eller fotobilder, och representerar således en samling skioptikonbilder. Bildbanden ersätta de planscher och av läraren ritade skisser, som tidigare använts i undervisningen. De äro avsedda för undervisningen i vapenlära ävensom för inlärandet av soldats personliga uppträdande, taktiskt förfarande o. s. v. Sedan eleverna genom bildbanden bibringats en elementär kännedom om olika detaljer, exempelvis i fråga om ett vapens konstruktion, kompletteras undervisningen genom förevisning av film, i regel smalstumfilm. — Det nu anförda, som gällt förhållandena vid armén, äger i huvudsak tillämplighet även för marinens och flygvapnets del.

I fråga om materiel för filmverksamheten vid truppförbanden ha de sakkunniga anfört, att de med ledning av uppgifter från truppförbanden

gjort en sammanställning av materielbeståndet inom de olika försvarsgrenarna den 1 oktober 1944, varvid tillgången befunnits understiga behovet, i fråga om normalljudfilmanläggningar med 20 stycken bildbandapparater med 254 stycken och 16 mm projektorer med 87 stycken. Anskaffningskostnaderna ha för närvarande ungefärligen beräknats för en normalljudfilmanläggning till 8 000—12 000 kronor, för en bildbandapparat till 250 kronor och för en smalfilmprojektor till 900 kronor. För att helt täcka behovet av apparatur skulle således erfordras sammanlagt omkring 340 000 kronor. Den i detta belopp ingående kostnaden för normalljudfilmanläggningar, 200 000 kronor, har ansetts böra till hälften bestridas av lägerkassorna.

De sakkunniga ha för sin del förordat successiv anskaffning av projektionsmateriel i den omfattning som ovan angivits behövlig med beaktande av angelägenhetsgraden i det särskilda fallet. Omedelbar anskaffning av all behövlig materiel har med hänsyn till nuvarande, av kriget påverkade prishållanden ansetts icke vara tillräddlig och med rådande importmöjligheter funnits icke heller vara genomförbar.

Vad gäller lokalfrågan ha de sakkunniga anfört, att varje truppförband bör förfoga över en samlingslokal, rymmande förbandets hela personal, för biografändamål samt att varje utbildningsenhet bör ha tillgång till ett lektionsrum, där bildband kunna visas. Några av dessa lektionsrum böra förses med mörklägningsanordningar för att kunna begagnas även för filmföreläsningar med smalfilmapparat.

Uppgifter, som införskaffats från truppförbanden, giva vid handen, att lokaltillgången vid flygvapnet är i stort sett tillfredsställande men däremot vid marinen lämnar åtskilligt övrigt att önska. Armén synes i detta hänseende intaga en mellanställning.

De sakkunniga ha förordat, att vid uppförande av nya byggnader eller modernisering av äldre sådana vid truppförbanden de nu berörda önskemålen i förekommande fall måtte bliva beaktade. I övrigt ha de sakkunniga härutinnan hänvisat till ett av 1940 års militära byggnadsutredning den 8 september 1944 avgivet betänkande med förslag till anordnande av fritidslokaler för manskapet vid arméns fredsförlägningsplatser.

Filmverksamhetens omfattning.

De sakkunniga ha funnit produktionen av *undervisningsfilm* böra för den närmaste framtiden avse sammanlagt omkring 35 filmer om året, därvid emellertid förutsatts att variationer i fråga om filmernas längd kan giva anledning till förskjutningar i ena eller andra riktningen. Kostnaderna härför ha enligt det föregående beräknats till omkring 175 000 kronor om året.

För budgetåret 1945/46 borde beloppet fördelas med 107 000 kronor på armén, 41 000 kronor på marinen och 27 000 kronor på flygvapnet.

I vad gäller omfattningen framdeles av verksamheten för framställning av *upplysnings- och propagandafilm* har det syntts de sakkunniga att återhållsamhet bör iakttagas. Härvid har framhållits, att den tendens till svalnande intresse hos allmänheten för försvarsfilmerna, som redan nu kunnat iakttagas,

sedan fredsförhållanden inträtt torde komma att ytterligare framträda. Det har syntts antagligt att man till följd härav i fråga om valet av motiv för filmerna kommer att bli hänvisad till andra områden än de hittills gängse. I allt fall har filmernas propagandakarakter ansetts böra i möjligaste mån avtonas. Med hänsyn till vanskligheten att bedöma utvecklingen under den närmaste framtiden ha de sakkunniga icke för nästa budgetår velat förorda någon nedprutning av anslagsbeloppet för denna verksamhet. De sakkunniga ha sålunda föreslagit, att för budgetåret 1945/46 för framställning av upplysnings- och propagandafilm anvisas ett belopp av 40 000 kronor.

Yttranden.

Såvitt rör den centrala organisationen har i remissyttrandena icke framställts erinran mot huvudlinjerna i de sakkunnigas förslag, dock att *riksräkenskapsverket* anmält vissa principiella betänkligheter. Ämbetsverket har sålunda anført i huvudsak följande.

Riksräkenskapsverket erinrar, att ämbetsverket i utlåtande den 21 februari 1944 över av de sakkunniga tidigare avgivet betänkande rörande filmverksamheten inom försvarsväsendet ifrågasatte, huruvida det icke vore lämpligt, att anskaffningen av film för försvarets räkning snarast möjligt överflyttades på rent militära organ. På av de sakkunniga angivna skäl finner sig riksräkenskapsverket nu i likhet med de sakkunniga böra avvisa förslaget att inordna filmverksamheten i den militära organisationen. Riksräkenskapsverket vidhåller emellertid sin i berörda utlåtande uttalade uppfattning, att det måste anses vara olämpligt att en för statliga ändamål avsedd anskaffningsverksamhet, i stället för att handhas av statliga organ, överlåtes till en förening, som bildas på så sätt att underordnade myndigheter (de militära förbanden) däri ingå som medlemmar. Rent principiellt synes det riksräkenskapsverket kunna ifrågasättas, om icke ifrågavarande filmverksamhet bör bedrivas i form av en statlig eller halvstatlig affärsrörelse. Eventuellt torde en sådan anordning kunna genomföras, att föreningen ginge upp i bolaget, varvid detta skulle komma att ombesörja såväl produktion som distribution av film. Härav betingad ökning av bolagets aktiekapital skulle ske genom nyteckning, varvid statsverket borde förvärva de mot ökningen svarande aktierna. Någon ökning av de sammanlagda årliga kostnaderna torde härvid icke behöva uppkomma.

I likhet med de sakkunniga har *chefen för försvarsstaben* funnit en fortsatt avveckling av den inspelningsverksamhet som bedrivits av försvarsstabens filmdetalj önskvärd och med hänsyn härtill tillstyrkt indragning av de båda befattningarna som stabsfotograf.

Försvarets civilförvaltning har med avseende å denna del av sakkunnigförslaget ifrågasatt, huruvida icke från föreningen utgående löner och arvoden böra fastställas av Kungl. Maj:t.

Föreningen Armé-, Marin- och Flygfilm har anmält, att av de sakkunniga föreslagna förändringar i fråga om föreningens ledning och stadgar och avtalet med bolaget redan genomförts samt att bolaget efter värdering övertagit föreningen tillhörande utrustning för filmupptagning och inventarier för film-laboratorieverksamhet.

Aktiebolaget Kinematografiska anstalten, som bekräftat, att nytt avtal i enlighet med de sakkunnigas förslag träffats mellan bolaget och föreningen, har förklarat sig villigt att vidtaga de förordade ändringarna i bolagsordningen, varjämte bolaget anmält, att dess verkställande direktör, majoren Dyhlén, av sagt sig befattningen såsom sekreterare i föreningen.

I fråga om verksamheten vid truppförbanden har i remissyttrandena icke gjorts särskilt uttalande i vidare mån än att *chefen för armén* ansett den föreslagna materielanskaffningen böra kunna fördelas på ett antal år, varigenom årskostnaderna härför skulle bliva relativt obetydliga.

Vad angår verksamhetens omfattning har *chefen för flygvapnet* beträffande undervisningsfilm anfört, att den för budgetåret 1945/46 föreslagna medelstillelningen syntes motsvara flygvapnets möjligheter till filmframställning under detta år. Redan under budgetåret 1946/47 borde emellertid inspelningsverksamheten ökas till att omfatta sju filmer. Från och med budgetåret 1947/48 borde flygvapnets filmorganisation vara fullt utbyggd och medgiva framställning av tio till femton filmer per år.

Chefen för försvarsstaben och *försvarets upplysningsutredning* ha på anförda skäl funnit sig icke kunna dela de sakkunnigas uppfattning, att återhållsamhet bör iakttagas i fråga om framställning av upplysningsfilm. Försvarets upplysningsutredning, som ingående behandlat denna fråga, har icke funnit skäl till någon erinran mot det av *chefen* för försvarsstaben beräknade och av de sakkunniga tillstyrkta beloppet av 40 000 kronor för budgetåret 1945/46. Utredningsmännen hyste den uppfattningen, att någon sänkning av detta belopp framdeles icke syntes böra ifrågakomma.

Beträffande yttrandenas innehåll i övrigt torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

Departementspromemorian.

I en inom försvarsdepartementet upprättad promemoria, som remitterats till överbefälhavaren för utlåtande efter inhämtande av yttrande från försvarsgrensheferna, har lämnats en redogörelse för föreningens organisation och verksamhet, varjämte anförts.

Föreningens aktiva medlemmar utgöras av statliga institutioner och dess verksamhet är till stor del inriktad på att förmedla undervisningsfilm till nämnda institutioner. Det synes kunna ifrågasättas, om denna organisationsform är den lämpligaste och om icke de uppgifter föreningen har att utföra vis à vis statliga institutioner skulle kunna överflyttas på ett militärt organ, exempelvis en till arméstaben knuten filmdepå. Ett bedömande härav torde förutsätta konkreta förslag med avseende å organisationen.

I avgivet yttrande har *chefen för armén* med instämmande av *cheferna för marinen* och *flygvapnet* anfört att, därest ett militärt organ för handhavande av föreningens hittillsvarande uppgifter ansåges böra inrättas, detta borde få formen av en fristående organisation. Framställning och distribution av undervisningsfilm vore utbildningsärenden, som avgjordes av försvarsgrensheferna. Ur denna synpunkt borde ifrågavarande organ icke underställas *chefen* för försvarsstaben. Det syntes kunna ifrågasättas, huruvida möjlighet

förefunnes att för denna verksamhet erhålla erfaren och tekniskt kunnig personal mot de förmåner som ett statligt organ skulle kunna bjuda. Verksamhetens ekonomiska bundenhet av föreskrifter utfärdade för längre perioder kunde väntas medföra svårighet till anpassning efter den i snabb utveckling varande filmverksamhetens förhållanden och behov. På anförda skäl avstyrktes ifrågasatt inrättande av ett militärt organ för övertagande av föreningens uppgifter.

Överbefälhavaren har i avgivet utlåtande anfört i huvudsak följande. Därest ett militärt organ ersättande föreningen skulle inrättas, syntes detta böra organiseras på i huvudsak samma sätt som föreningen. Verksamheten vid ett dylikt organ borde omfatta produktionsledning och distribution av all militär film, således även upplysningsfilm. Vid en dylik organisation av verksamheten komme medlemsavgifterna att bortfalla. Filmhyrorna från förbanden borde däremot bibehållas men borde icke beräknas högre än som erfordrades för bestridande av materielkostnaderna för underhåll och förnyelse av förslitna filmer. Med anledning av ett uttalande av chefen för armén framhölls, att föreningens konsulterande verksamhet syntes utan större olägenhet kunna överflyttas till en militär filmdetalj. Denna syntes vidare kunna i samarbete med exempelvis bolaget eller annat inspelningsföretag medverka vid handledning och utbildning av filmofficerare och filmmaskinister vid förbanden. Även om en militär filmdetalj i sig upptog huvuddelen av den hos föreningen nu anställda personalen kunde förväntas, att den nya organisationen först efter viss tid vunne den stadga och erfarenhet att den kunde nå samma goda arbetsresultat som föreningen. Enligt gällande instruktioner ålåg det överbefälhavaren och försvarsstaben att verka för enhetlighet och samverkan mellan försvarsgrenarna och försvarsstaben att handha den verksamhet som vore för försvarsgrenarna gemensam. Mot bakgrunden härav framhölls det egendomliga i att ett enskilt företag vore det samordnande organet för försvarsgrenarna i en fråga av rent militär innebörd. Skäl talade sålunda för en avveckling av föreningen i vad avsåge den militära filmverksamheten. I stället borde ett militärt organ för produktionsledning och distribution av undervisnings- och upplysningsfilm inrättas. Detta organ borde anslutas till försvarsstaben. Då emellertid den nu tillämpade ordningen för framställning och distribution av militär undervisningsfilm i stort sett fungerat tillfredsställande, syntes det icke nödvändigt att forcera en organisationsändring. För anstånd talade vidare den omständigheten att den militära filmdetaljen även skulle taga befattning med framställning av upplysningsfilm om försvaret. Denna fråga inginge i det utredningsuppdrag som anförtrots försvarets upplysningsutredning. Dess yttrande syntes sålunda böra avvaktas innan riktlinjerna för och organisationen av en militär filmdetalj slutligt utformades.

*Departements-
chefen.*

Den militära filmverksamheten företer i sin nuvarande form en för statlig drift egenartad organisation, bestående av ett privatägt bolag för produktion och en halvstatlig förening för produktionsledning och distribution. Denna organisationsform torde få ses mot bakgrunden av att verksamheten

i början omfattats med ett förhållandevis ringa intresse från statsmakternas och de militära myndigheternas sida. Filmen såsom hjälpmedel i den militära undervisningen har länge betraktats som ett experiment och dess utveckling har därigenom kommit att lång tid få fortgå utan fastare ingripande från statens eller de militära myndigheternas sida. Sedan numera relativt betydande anslagsbelopp anvisas för ändamålet, synes tiden vara inne att tillrättlägga verksamhetens organisation.

Det kunde ifrågasättas om icke hela ifrågavarande verksamhet — såväl produktion som distribution av film för militära ändamål — borde omhändertagas av staten. Det synes mig icke råda något tvivel om att en dylik anordning skulle medföra fördelar såtillvida att man härigenom kunde ernå en efter klara linjer uppbyggd enhetlig organisation. I de sakkunnigas utlåtande ha anförts olika skäl mot en dylik anordning. Av dessa skäl synas mig de av ekonomisk art mest vägande. Det har sålunda beräknats, att en verksamhet i helt militär regi skulle innebära en engångskostnad av 87 000 kronor och en merkostnad i förhållande till nuvarande organisation av omkring 135 000 kronor om året. Sistnämnda belopp torde dock bära reduceras. Jämförelsen mellan lönekostnaderna för den militära personalen enligt de olika alternativen synes nämligen ha skett från olika utgångspunkter. Vid en härav betingad ändring av kostnadsberäkningarna synes skillnaden i kostnadshänseende nedgå till omkring 100 000 kronor om året. Då denna merkostnad synes mig förhållandevis betydande, anser jag mig icke bära nu förorda en dylik mera genomgripande omläggning av verksamheten. Tills vidare synas strävandena bära inriktas på att avhjälpa de brister i organisationen som en tidigare verkställd granskning av verksamheten ådagalagt.

De sakkunnigas förslag innebär såtillvida väsentliga fördelar i förhållande till vad hittills gällt, att förslagets genomförande möjliggör effektivare kontroll över användningen av de medel som anvisas för verksamheten och undanröjer de möjligheter till ekonomiskt utnyttjande av verksamheten som en obegränsad utdelning på aktierna i det privatägda bolaget hittills öppnat. Där emot kan ett genomförande av sakkunnigförslaget knappast anses medföra den stadga i den militära ledningen av verksamheten som bör eftersträvas. Det synes icke helt tillfredsställande, att samordnandet av verksamheten de olika försvarsgrenarna emellan såsom hittills varit fallet sker genom det halvstatliga organ som föreningen utgör. De skäl som överbefälhavaren anført för anstånd med en organisationsändring i förevarande avseende synas mig emellertid vara bärande.

Under hänvisning till vad sålunda anförts vill jag icke motsätta mig, att den militära filmverksamheten tills vidare bedrives i sin nuvarande organisation dock med jämkningar i huvudsaklig överensstämmelse med vad av de sakkunniga förordats.

Med hänsyn till de ökade möjligheter till kontroll av föreningens verksamhet som de sakkunnigas förslag innebär synes det mig icke påkallat att, såsom försvarets civilförvaltning ifrågasatt, från föreningen utgående löner och arvoden fastställas av Kungl. Maj:t. Då det synes mig, att hinder icke bära upp-

ställas för försvarsgrenscheferna att vid beställning av filmer anlita annat företag än föreningen eller bolaget, finner jag mig böra tillstyrka de sakkunnigas förslag, att medel till undervisningsfilm i fortsättningen skola av civilförvaltningen disponeras för utbetalning till försvarsgrenscheferna, att av dem användas för avsedda ändamål. Åt civilförvaltningen synes böra inrymmas befogenhet att fastställa bestämmelser för föreningens bokföring.

Såvitt gäller filmverksamheten vid truppförbanden ha de sakkunniga framhållit, att den nuvarande tillgången till projektionsapparaturler icke täcker behovet. Anskaffning av dylik apparatur i erforderlig omfattning skulle draga en kostnad av 340 000 kronor. Av detta belopp har emellertid i enlighet med vad tidigare skett i fråga om dylika kostnader 100 000 kronor ansetts böra bestridas av lägerkassorna. På statsverket skulle sålunda i detta hänseende belöpa en kostnad av 240 000 kronor. I likhet med vad de sakkunniga föreslagit och chefen för armén tillstyrkt finner jag denna materielanskaffning böra ske successivt med beaktande av angelägenhetsgraden i de särskilda fallen. Medel för ändamålet synas böra utgå från försvarsgrenarnas anslag till undervisningsmateriel i den mån dessa därtill lämna tillgång. Vid uppförandet av nya kasernetablissemment under de senaste åren har i den mån så varit möjligt beaktats önskvärdheten av att för filmändamål erforderliga lokaler ställas till förfogande. Jag utgår från att de av de sakkunniga i detta hänseende anförda synpunkterna skola även fortsättningsvis beaktas.

Vad angår verksamhetens omfattning ha de sakkunniga såvitt gäller undervisningsfilm föreslagit, att för den närmaste framtiden inspelningsverksamheten hålles inom en kostnadsram av 175 000 kronor om året. Härvid har räknats med en årsproduktion av 35 filmer. Detta antal filmer motsvarar den produktionskapacitet som ansetts möjlig med i det föregående beräknad tillgång till inspelningsledare inom de olika försvarsgrenarna. Inspelnings- och koplekostnaderna ha uppskattats enligt de grunder som tillämpats vid anslagsberäkningen för innevarande budgetår. Den angivna kostnaden överstiger med 75 000 kronor det för innevarande budgetår för ändamålet upptagna anslagsbeloppet. Vid beräkningen av anslaget till undervisningsfilm för innevarande budgetår skedde en begränsning med hänsyn till den produktionskapacitet som ansågs möjlig vid dåvarande tillgång till inspelningsledare. Vid bifall till de sakkunnigas förslag i personalhänseende synes en inspelning av det i det föregående beräknade antalet av 35 filmer visserligen i och för sig möjlig. Med hänsyn till belastningen på den i 1942 års försvarsbeslut angivna kostnadsramen för försvaret finner jag mig dock böra förorda en begränsning av medelsanvisningen för nästa budgetår till 155 000 kronor. Någon ändring i personalstaterna för försvarsväsendet synes icke vid bifall härtill vara erforderlig.

I detta sammanhang må erinras, att chefen för flygvapnet och flygförvaltningen hemställt, att ett belopp av 30 000 kronor måtte ställas till flygvapnets förfogande för framställning av två utbildningsfilmer i skjutning, vilka medel enligt framställningen borde bestridas av flygvapnets reservationsanslag till övningar. Därvid har åberopats, att skjututbildning enbart under flygning

medför svårigheter samt dessutom är tidsödande och förenad med stora kostnader på grund av den avsevärda flygtid som erfordras för att bibringa eleverna tillräckliga färdigheter. Vidare har framhållits, att den största delen av kostnaderna hänför sig till experiment, vilka torde giva en erfarenhet som sedermera kunde komma såväl flygvapnet som andra försvarsgrenar till godo vid framställning av liknande utbildningsfilmer. Ehuru medel för filmändamål i princip icke böra tagas i anspråk från andra anslag å riksstaten än det till försvarsfilm anvisade, finner jag mig i förevarande fall böra tillstyrka, att kostnaderna få bestridas av flygvapnets reservationsanslag till övningar i den mån detta därtill lämnar tillgång. Därest riksdagen icke framställer erinran häremot, avser jag att framdeles föreslå Kungl. Maj:t att meddela beslut av denna innebörd.

I fråga om upplysnings- och propagandafilm ha de sakkunniga för nästa budgetår föreslagit medelsanvisning med samma belopp som för innevarande budgetår eller 40 000 kronor. I detta sammanhang ha de sakkunniga uttalat att, såvitt gäller framställning av dylik film framdeles, återhållsamhet bör iakttagas. Denna uppfattning har icke delats av chefen för försvarsstaben och försvarets upplysningsutredning. Härutinnan må erinras om att jag i samband med anslagsäskandena för innevarande budgetår för försvarsfilm uttalade tvekan huruvida efter ett fredsslut en produktion av berörda omfattning kunde antagas bliva erforderlig men att jag med hänsyn till rådande beredskapsläge fann mig kunna tillstyrka, att för innevarande budgetår kostnaderna för ändamålet beräknades med utgångspunkt från en produktion av den angivna omfattningen. Under hänvisning till detta uttalande finner jag mig böra tillstyrka, att utgifterna för militär upplysnings- och propagandafilm jämväl för nästa budgetår beräknas till 40 000 kronor. Huruvida för tiden därefter en motsvarande medelsanvisning bör ske torde få bli beroende på ställningstagandet till det förslag, som avgives av upplysningsutredningen.

Det belopp av 5 000 kronor som för innevarande budgetår ställts till marinförvaltningens förfogande, att av chefen för marinen disponeras för upprättande och underhåll av filmdepåer, synes mig böra för nästkommande budgetår bortfalla. Det synes mig icke klarlagt, att särskilda medel för sådant ändamål böra anvisas vid marinen. Därest det efter närmare prövning befinnes erforderligt att upptaga medel för ändamålet, torde kostnaderna få bestridas inom ramen för förevarande anslag.

Mot de sakkunnigas av försvarsstabschefen tillstyrkta förslag om indragande av de två befattningarna som stabsfotograf i lönegraden MEo 15 vid försvarsstaben har jag intet att erinra. Till denna fråga återkommer jag i annat sammanhang.

Förevarande anslag synes sålunda böra för nästa budgetår bestämmas till (155 000 + 40 000 =) 195 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 50 000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

Kungl. Maj:ts proposition nr 124.

att under riksstatens fjärde huvudtitel till *Försvarsfilm* för budgetåret 1945/46 anvisa ett *reservationsanslag* av 195 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gösta af Sandeberg.
